

ВСИП ТУРЯНСЬКИЙ

...

.....

Дума пралісу
Оповідання

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2023

Дума пралісу

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

З огляду на зміст мого твору вважаю потрібним сказати кілька слів про його генезу.

Коли восени 1914 року ми брали приступом сербську гору Ягодіну, розвинулася на її збіччі довкола мене ось яка картина: австрійці й серби, які падали на землю, пробиті багнетами крізь груди й животи, повзли у власній крові до себе й останками своєї сили вп'ялювалися завмираючими пальцями одні одним у горла й у вічі та серед смертельних судорогів у таких жажливих обіймах конали. Та найстрашніші були в тих людей очі, що зайшли більмом несамовитої жорстокості й божевілля. Тоді в мені блиснула думка, що люди — гірші звірів.

Ця картина і з нею зв'язана думка не давали мені довгі літа спокою.

Важкі муки українського народу на жорстокім базарі сучасності, наше, повне упокорення життя національних безбатченків і біблійних Лазарів на рідній землі і на чужині, загальний упадок людства в повоєнний часі, розвал моральних і духових цінностей, небувале розпаношення порожньої фрази, загальної облуди та брехні, нечуване ще в історії людство між людьми завдяки сучасним Неронам, а ще вчорашнім апостолам волі і братерства — все те зродило в моїй душі думку, надихану не чуттєвим упередженням, а божевільною дійсністю, що сучасне життя по своїй суті страшніше від цієї картини на сербській горі. Бо коли у світовій війні все-таки боролася якась ідея проти ідеї за ідею, то тепер бореться проти ідеї світове хамство за хамство.

Ці почування приневолити мене задуматися над еством і ціллю життя, освітлити темні основи людської культури та протиставити їй брехливість природу і створіння на її лоні. Одначе з уваги на те, що висліди моїх почувань і думок були б занадто сумні й безнадійні, я дав моєму творові ясну, пози-

тивну розв'язку, оперту на такій самій основній ідеї. Причина мого погідного світогляду мимо моїх важких національних, чисто людських і особистих розчарувань лежить перше всього мабуть у тому, що я пішов у мандрівку життя бодай з останками здорової душі мужицького сина. Силою сього душевного здоров'я я переконаний, що вся духовна творчість безцільна й непотрібна, наскільки вона не веде людей на шлях ясних обріїв життя, не показує їм вищого призначення людського духа. Саме зовнішнє життя занадто сумне, занадто чорне й хаотичне. Коли ж твір духа поза «реальне» віддзеркалення життя не в силі дати вищої, світлом віри осяяної синтези, тоді було б ліпше, якби він не народився, бо на мою думку духовна творчість повинна дати нам такий ідейний і чуттєвий зміст, якого нам життя не дає.

Сією думкою я керувався також при зовнішній і внутрішній формі мого твору, в яким я цим разом убрав мій біль у багатьох місцях у маску сміху й іронії.

Зробив я це з метою, щоб голим малюванням чорної дійсності не викликувати пригноблюючого враження, бо в літературній формі повинен біль душу хвилювати, зворушувати й потрясати, а ніколи не кидати її стрімголов у безпросвітну пірву життєвого підземелля. На випадок, якби грозило таке занадто пригноблююче враження, треба його злагодити між іншим на основі засади: ліпший регіт, ніж болючий скрегіт.

Коли мій твір буде в силі дати чутливій українській душі бодай дрібнесеньку іскру духового задовільнення за всі важкі страждання нашого народу через лукавство світу, а головню через наші власні гріхи; коли він заставить її трошки задуматися над питаннями всього буття, тоді мій біль і моя думка не пропадуть марно, бо я таким чином причинюся може до наближення бодай на малесеньку хвилинку далекої вимріяної будучності, коли здійсниться воля вічного Духа:

Хай царює світло!

Відень. 10 жовтня 1922.

Осип Турянський.

Частина перша ПРИРОДА

Що праліс говорить?

Під розкішно-ясною ослоною світла маєвого сонця дримає темний праліс.

Могутній, таємний, безмежний.

Його зачучерявлене верховіття, похоже на легко розхвилюване широке море, дише пахощами животворної зелені, захоплюючої свіжості та стихійної сили. І манить очі й душу, як величний образ непоборного здоров'я й життя.

Прозоро-синє склепіння неба нахиляється в розмріяній задумі над сонною, темно-зеленою повинню верхів.

Праліс і небо губляться у братньому змаганні в синій безконечності. І на далекому крайнебі, що ледве мріє в ніжному тремтінні срібного проміння, зливаються в одну світло-блакитну смугу.

А в темному нутрі, у мовчазному, тайному сумерку праліс думає незбагнуту думу. Чується в найглибшому закутку душі, що тут станула велична святиня природи. Могутні, тисячолітні дерева здійсмаються, неначе стовпи-велетні і тримають на своїх дужих гіллях-раменах усю живу, безкраю покрівлю мовчазного храму. Святочна тиша пралісу розбуджує в найтайніших глибинах дивне позасвітне гомоніння. Може це голос Незбагнутого тут одзивається до створінь подихом весни, променями світла, пахощами моху й тінями сумерків? Хоча праліс любить сонце, та проте він і йому нерадо відслонює загадку своєї задуми. Він тільки грається з його променями на безмежному рядні зеленого верховіття. Лиш рідко де-не-де просмикнеться яскраво блискучий жмуток світла крізь безліч запашних листків та пронизує з радощами ясної цікавості мовчазні сутині його глибин.

Очі дивляться на праліс і якесь невловиме та невиясне почування родиться в душі. На найглибшому дні свідомості воскресає дивно таємна туга, притишена, приспана, придушена мандрівкою тисячоліть. Щось починає відзивати в серці, неначе голос жалю й болю, що кличе маленьку заблукану ди-

тину до грудей матери. І вся невимовна велич пралісу, самоцвітна роса його листків і той всемогутній Незбагнутий, що мереже чародійну тканию незглибимої думи — все у пралісі так і говорить до далеких сотворінь:

«Діти! Чи добре ви зробили, що забули мене? О, ви бездушні! Чому ви пригадуєте собі мене на те, щоб думати про мою смерть? За те мусило впасти від мене прокляття на вас. По голих пустирях землі блукатимете тисячі й тисячі літ, доки від знаряддя, що його ви придумали на мою загибель, ви самі не згинете. Лежатимете в холодній землі, а я буду рости й вічно зеленіти на ваших могилах.

Могутній, таємний, безмежний»

* * *

Душа лине за дивним гомоном пралісу. Паде промінною краплинкою роси на квіти і листки й цілує теплою сльозою всі створіння. Чудодійним дотиком Незбагнутий перемінює її у квітку і дає їй силу відчувати душу, розуміти мову всіх рослин і сотворінь у пралісі й дивитись у глибоке джерело буття.

І очам душі розкривається незнаний світ.

Таємний, неначе безвісти вічності, понурий, мов смерть, ясний і веселий, як сонце.

* * *

Глибока тиша пралісу нараз почала розвіватися. Обізвався найперше якийсь один дужий голос, як невидна труба, що кличе когось. На гомін того голосу відгукнулися задумані дерева й живі створіння й передавали його довкруги широко й далеко. Цілий праліс ожив до якогось нового, ще тут ніколи небувалого життя. Почулися найрізномірніші звуки радості й веселості. Та з усього гамору, крику й шуму можна було вчути виразно два слова, якими гомоніли не тільки створіння, але також уся природа:

«Буде суд! Буде суд!»

Обвина

Цар Лев скликав усіх звірів на суд, аби розглянути справу образи честі, якої допустився Вовк на Мавпі. Велика поляна не могла вмістити всіх заступників звіриного царства, бо на

судову розправу явилися не тільки чоловіки, але і їхні жінки, діти, внуки, правнуки, як також деякі приятелі чоловіків і багато обожателів жінок і дівчат. Із-за браку місця на землі позаймали мавпи місця на деревах. Вони зачепилися хвостами або ногами за гіляки й серед розкішного гоїдання дивилися допитливими очима на всіх своїх ближніх під собою. Навіть ведмеді воліли із-за великої тісноти на долині засісти собі вигідно нагорі між гіляками. На верховіттях старезних дерев сіла тьма тьменна різнорідного птаства. Тільки орел ширяв у повітрі самотно над поляною. Були такі звірі, що зубами й рогами помагали собі пробитися крізь густу юрбу, щоби стати ближче Його Величності царя Лева та його подруги. Тих нахабних одиниць держала в карбах державна звірина поліція зі знаменито у своєму званні вишколених собак. Коли ж на суд явилось багато уповноважених од різних-прерізних жіночих установ у звіриному царстві, як наприклад од товариства «Звірино-Жіночий Союз Боротьби з Людським Родом», від тов. «Звіринні Жінки-Патріотки», «Ліга Звіриних Жінок для Оборони Звірячої Честі» і т. д., не було вже на поляні місця для них. З прикрого положення вирятувала тоді звірів одна порода звірят, які поступили справді по-лицарські й за те удостоїлися найвищого признання з уст Царя Лева й ласкавої усмішки Цариці Левиці. Бо оте почуття геройської посвяти наказало тим звірям зробити місце жінкам таким чином, що вони уступилися зі свого місця і з крайнім нараженням свого товстого тіла і своєї чистоти влізли на краю поляни в засто-ялу воду. За цю лицарськість Цар Лев надав тим створінням привілей свобідного стогнання, тоді як усі інші звірі не сміли пустити ні пари з уст.

Цар Лев дав голос позовниці Мавпі, котра почала свою жалобу на Вовка ось якими словами:

«Високий Трибунале! Вовк допустився на моїй особі тяжкого злочину образи моєї честі ось яким робом: я несла додому для моїх дітей помаранчі, яких я нарвала в Лісовичах. Аж ось мені заходить дорогу цей Вовк. Не йде просто, тільки хитається з боку на бік, ніби п'яна людина. Я знаю неотесаність і грубуватість Вовка й не хочу з ним зачіпатися та й уступаюся

йому. Але він хапає мене за руку, розкидає мені овочі по землі й регочеться. Я скоро збираю овочі до купи й починаю втікати. Він за мною біжить і кричить:

“Де ти, задрипанко, накрала цього краму?”

В мені кров закипіла. Мене, чесну жінку, матір одинадцяті дітей та й задрипанкою прозивать! А він усе за мною біжить і кричить:

“Як не даси мені всіх тих овочів, то я тебе як собаку роздеру!”

Вже мав мене допасти, але, на щастя, дорога вела через ліс. Я бачу, що не жарт і одним махом скочила на дерево та вилізла на самий вершок. Вовк на долині стоїть, піниться зі злости, гризе дерево, але, звичайно, надарма і при тому кляне мене такими страшно образливими прізвищами, що мені аж соромно це все тут повторити. Він опльовував святість мого сімейного життя й топтав у багно честь моїх дітей і моїх предків. Хоч і яка тяжка ця образа, та проте я це все одним вухом слухала, а другим випускала й була готова все йому простити, бо він і сам не знав, що балакав. Друге: я не люблю волочитися по судах і даю слово честі, що вперше в моїм житті довелося мені стати тут перед Високим Трибуналом. Отже, коли він кричав на мене: “Ти задрипанко”, я мовчала, коли прозивав мене злодійкою, я мовчала. Але коли...»

Тут Мавпа урвала і з почуттям великого сорому й обурення закрила собі очі рукою й замовкла.

Міністр справедливості ексцеленція Слон простягнув свою трубу, відняв мавпину руку від її очей і сказав їй зичливо:

«Пані Мавпо! Соромливість набік! Мусите сказати всю правду, хоч і яка вона не була б. Отже, що вам Вовк сказав?»

Мавпа, підбадьорена батьківсько-слоновою доброзичливістю міністра, перестала вагатися й відповіла:

«Вовк мені сказав: “Ти не мавпа, ти — людина”».

Як я почула це страшне слово, млість ударила на мене. Всі овочі я кинула на землю, відламала здорову шляку й зіскочила на землю, щоб зараз таки на місці зробити собі справедливість за таку нечувану образу. Але Вовк, який образив мене, як останній трус, утік од моєї мести, як нікчемний хам. Ви-

сокий Трибунале! Коли в нашому звіриному суспільстві існує бодай іскра самоповаги й достоїнності, то в ім'я справедливості, в ім'я чести нашого жіноцтва, яке у звіринім царстві є промінним ідеалом любові, матірнього обов'язку й героїської самопожертви за своїх мужів і дітей, прошу покарати примірно Вовка за тяжку зневагу мого імені й за стоптання доброї слави й честі всього звіриного жіноцтва».

Революція

Вовк, намовлений своїм оборонцем, адвокатом Борсуком, хотів у своїй оборонній мові вбити жалобу на себе таким чином, що силкувався осмішити думки й почування Мавпи. Перше всього він зазначив, що перший раз йому доводиться чути таке безглузде твердження, буцімто слово «людина» — це найтяжча образа звірини. «Вибачте, пані Мавпо! — говорив Вовк до позовниці, — але коли ви не образилися, як я назвав вас злодійкою, задрипанкою, а майже мене не вбили за слово “людина” й тепер тягаєте мене за це по судах, то я мушу заявити вам ось що: “Ваше розуміння жіночо-звіриної поваги й честі, пані Мавпо, показується, уважаєте, в тому, що велика річ вас не ображає, а таке необразливе слово як “людина” вас так тяжко обурило. Це доказує, що ви терпите на нервову хворобу. Ця хвороба проявляється у вас перемішанням понять, коротко, у вашій голові, як то кажуть, перевернулися клепки...»

Ексцеленція Слон тупнув ногою, аж ціла поляна у пралісі задудніла і гримнув:

«Коли обжалуваний не перепросить пані Мавпи за цю грубуватість, я звелю сейчас одвести його у в'язницю!»

Рад-не-рад мусив Вовк узять назад нову образу.

Думки звірів поділилися на дві часті. Одні міркували, що Мавпа своєю жалобою дійсно себе тільки осмішила. До тих належали відпоручники деяких домових звірят, у першій мірі вірні людині собаки, далі старі консервативні звірині круги й дипломатичні одиниці, які шанували в людині великий заборчий хист. Вони дивилися на Мавпу з виразом легко глумливого, аристократичного спочуття, а маленькі песики-пуцики, любимці жіночого людського роду, не могли здержатися

від того, щоб на знак спротиву не видати зі себе у сторону Мавпи тонесенького, салонового та при тому, щирого голоску «гав, гав, гав!»

Одна Кішка, що явилася на суд із оксамитною гарною хустиною, яку їй справила її добродійка, стара панна Святобожницька, нявкнула до Мавпи високим тенором ось як:

«Дивіться на неї! Вона має себе за щось ліпшого від людини! І хто? Така, вибачайте, мавпа!»

Та з другого боку далися чути голоси однодушності з почуваннями Мавпи. Тут на першому місці почали кричати звірині жінки-борці з товариства «Боротьба з людським родом». Дівчата й жінки з роду Бобринських, Соболів, Лисенків, Тигренків не могли переболіти жахливого вбивства, доконуваного людиною на їхніх шляхетних родах на те, щоб їхньою шкурою вбирати свої жінки й діти та вистелявати собі в пишних палатах долівку.

От тому вони й розревілися несамовито, що аж темний праліс почав ходором ходити:

«Треба бути звірячим виродком, нікчемним рабом, як пес і позбавленим звірячої гідності, як кіт, аби не бачити в людині оживотворення нечесті й наруги».

Пронизливий голос жінок-борців і їхня смілива, грізна постава розбурхали до краю почування звірячої молоді, яка почала й собі вигукувати різними голосами, надиханими ненавистю й расовою загорілістю:

«Смерть людині! Смерть її підлим прислужникам! Хай живе наша шляхетна пані Мавпа!»

Зчинився такий галас, якого темний праліс іще ніколи не чув: гавкання, нявкання, ричання, мукання, бляння, сичання, гелгання — все те злилося в якусь оглушливу, потворну музику, серед якої лиш рідко гомоніли невиразні та страшні прокльони на людину й тільки один одинокий раз протиснувся несміливий, але глибоко відчутий голосок:

«Хай живе людина! Гав, гав, гав!»

Всі зусилля державно-собачої поліції втихомирити звірячу братію були даремні. Не могла нічого вдіяти й жандармерія, що складалася з найдужчої породи собак. Грозила страшна

метушня, що могла привести до розливу звірячої крові, тим більше, що звірині жінки-борці і звірина академічна молодь почали гурбою тиснутися в напрямі до царського престолу й обкидати царя і його правительство образливими словами. Директор поліції та командант жандармерії звернулися тоді до правительства з проханням, аби воно дало їм військову асистенцію. Заки одначе правительство зважилося на цей жалюгідний крок, міністр справедливості Слон, уповноважений до того царем Левом, піднявся спроби заспокоїти сам розхвильований звіриний світ.

«Тихо!» — рикнув він таким несамовитим голосом, що аж листя почало з дерев падати й цілі рої дрібненьких пташок злетіли з тривогою вгору. Одночасно Слон так тупнув об землю своєю могутньою ногою, що малі звірі, які стояли недалеко від нього, аж підскочили з наглого переляку. Рик і тупіт Слона наче всіх звірів за горло вхопив. Миттю все притихло й дух залізної карності повис над усім, що виє, реве, гавкає, квакає, кудкудакає. А цар Лев запитав голосом, повним володарської величі та глуму:

«Вам хочеться бунту, революції? Дам я вам революцію, ви, щенюки, байстрюки!»

Серед загальної тиші могла тепер судова розправа продовжатися без перепон.

Прокуратор Лис Микита обвиняє людину

Слово забрав державний прокуратор доктор Лис Микита. Він уклонився глибоко цареві й цариці й почав свою промову ось якими словами:

«Високий Трибунале! Шановна Звірина Громадо! Мені припала честь виступити сьогодні як державний прокуратор у справі образи чести, доконаної обжалуванним Вовком на позовниці, достойній пані маркізі, дамі царського двору, пані Мавпі. Мушу перше всього признатися, що цей надзвичайно цікавий процес, який перший раз нам доводиться переживати в історії нашого звіриного царства, глибоко мене схвилював і розбудив у моїй душі багато питань, які торкаються взаємовідносин між нами, звірами, з одного боку й між людьми, з другого

боку. З тієї причини я вважаю справу образи шановної пані Мавпи не особистою справою між нею й Вовком, але добачую в ній усю суть нашого звіриного життя. З огляду на це я буду старатися всіма силами зобразити злочин Вовка не тільки зі становища звіриного карного законодавства, але передовсім показати всю прірву, яка лягла межі звірами й людьми й на яку ні наші найвизначніші законодавці, ні наша звірина громадська думка не звернули досі належної уваги. І тільки треба дивуватися й жаліти, що в питанні звіриних відносин до людей, значить, у справі, яка торкається звіриної чести, безпеки й майбутнього життя наших дітей і внуків, не зроблено в нас досі нічого, навпаки, зроблено багато, щоб коштом нашої достоїнності, нашого майна і крові збагатити й розпаножити цю породу створінь, якій на ім'я люди. Ця наша звірина нетямучість і брак самоповаги й журби за майбутнє й була причиною цієї жалюгідної пригоди, яку скоїли плитко думаючі, малограмотні прихильники людського роду. Однак я певний у тому, що й ці нечисленні звірині приятелі людини і наші національно несвідомі, людьми збаламучені рабські душі навернуться після наших правничих, філософічних і звірино-етичних виводів на лоно нашої єдиної Звіриної Церкви і стануть у один ряд із нами, щоби в ім'я нашої первісної, природної та здорової звіриної моралі, в ім'я звіриного братерського об'єднання й загальнозвіриного життя одноставно, збитою лавою стати на цього найстрашнішого ворога звіриного роду, якому на ім'я людина. Високий Трибунале! Шановні Браття, Сестри, Батьки й Діти славного, найстаршого на світі народу, якому на ім'я звірі! Задля нашого спільного спасіння, задля щастя і здоров'я всіх наших грядущих поколінь я кличу до всіх вас, без винятку:

Виполіть із ваших душ усі болячки відданості, покори, терпеливості, слухняності та рабства супроти людини! Перестаньте в ім'я правди, в ім'я найвищих законів волі й життя уважати людину вищою від себе істотою! Подумайте трошки, порівняйте життя людини та її історію з життям та історією нашого звіриного роду. Тоді самі прийдете до переконання, що людина під моральним і суспільним оглядом не тільки нас, звірів, не перевищує, навпаки, людина — це найнижче,

наймарніше, найнікчемніше створіння, яке дивиться на наше сонце, дихає нашим повітрям і топче нашу землю!

Знаю, що дехто з вас почує з виразом зачудування й нерозуміння оці мої слова. Ці звірі за багато тисячоліть ходили і ще досі ходять у людським ярмі, занадто пересякли вбивчою їддю так званої людської культури, щоб мене відразу зрозуміти. З тієї причини ми дамо на всі наші твердження щодо людини докази, яких не зможе захитати ні історія, ні наука, ні етика, ні філософія, не будуть у силі подолати їх навіть пекельні брами.

Високий Трибунале! Шановна Звірина Громадо! Насамперед я порівняю мораль людини з нашою звіриною мораллю. Етика каже, що основою моралі є взаємовідносини між обома полами, а людська етика додає ще до того так звану господарку грішми. Взагалі вдачу людей знаменує оце основне питання, як мужчина поводитьсь у грошових ділах і як жінка розуміє любов. Отже, щодо грошей, то ми, всі звірі, заявляємо згідно з правдою однодушно: всяка господарка грішми є неморальна, бо її основа, себто гріш — це найнеморальніша річ, яку собі звірина фантазія уявити може. Історія найтяжчих людських злочинів стоїть у найтіснішому зв'язку з тим жовтим, круглим і брудним кусником металу або з тою пестрою паперовою ганчіркою, котрій на ім'я гріш. Вам, браття звірі, добре відома легенда про чорта, який забрудив нашу матір-природу своєю тілесною нечистю. Всі звірі бридилися нею та загібали її землею. А що люди зробили? Вони випорпали цю жовту чортячу нечисть із землі й назвали її золотом. І відтоді все людське життя — це тільки відразлива боротьба за золоту чортячу нечисть або інакше: за гроші. А що ми, звірі, грошей не маємо і, Богу дякувати, їх не потребуємо, то вже тим самим відпадає з наших душ найбільша, найчорніша підстава всякої злочинності і вже тим самим ми, звірі, є високо моральними естами в порівнянні з людьми.

Тепер кілька слів про творчу основу життя, якою і у звіринім і в людським царстві є палкий огонь у душі, знаний під найсвятішим іменем: Кохання.

Як виглядає кохання в нас, звірів, а як у людей? Ми, звірі, даємо просто святий примір любовної вірності, поміркованості,

любовного почуття обов'язку й самопожертви. Найбільша частина з нас звірів-мужчин живе ціле життя у взаємній вірній любові з одною жінкою. Правда, є в нас теж такі чоловіки, що живуть із двома або і трьома жінками, але все з тими самими. Якже ж маєтсья річ із людськими чоловіками й жінками? Я про це не хочу сам говорити, тільки покличу за свідка очевидця, який, думаю, знає про людську любов речі, від котрих Вам, Шановна Громадо, шерсть із остовпіння й жаху наїжитьсья. Пане Бузьку, будь ласка, приступіть ближче й розкажіть нам лише самі дії, не додаючи нічого від себе».

Бузько свідком

На знак готовності Бузько заклекотав на близькім дереві, прилетів ближче і, станувши перед обличчям Найвищого Трибуналу на одній нозі, почав ось як говорити:

«Найвищий Трибунале! Я звів собі гніздо на стодолі одного поміщика й жив там у найбільшому щасті з моєю вірною дружиною і з нашими дітьми. Вибухла велика світова війна й мій поміщик пішов до війська. Вся моя сім'я бачила, як поміщик прощався зі своєю молодого дружиною, як вона плакала, коли віз із її чоловіком щезав на небосхилі. Мої маленькі бузеньята, які м'якістю свого серденька вдалися в маму, плакали теж, так їм жаль було тих двох людей, яких доля так нещадно розлучила. Через якийсь час я прилітаю з дружиною над вечором до гнізда, а мої діти питають мене:

“Тату, чому пані поміщиця сьогодні обіймалася й цілувалася з якимось молодим паном під хатою й говорила до нього:

Мій коханий хлопчику, мій солодкий горобчику, а не забудь сьогодні вночі прийти до мене”.

“Тату, навіщо вона його потребує вночі?”

Ох, мамо-природо!

В мене серце похололо, а моя дружина мусила стати й на другій нозі, бо ось-ось мало не зімліла. Я не наважився сказати дітям правду та й не смів їм неправду говорити. Ми обоє мовчки відлетіли й замість ловити жаби стали цілий час міркувати над тим, як би врятувати наші діти від людського морального зіпсуття. Не було іншої ради, як покинути те

ЗМІСТ

ДУМА ПРАЛІСУ.	3
Передне слово	5
Частина перша. ПРИРОДА.	7
Частина друга. ДУХ	83
 ОПОВІДАННЯ.	 141
Де сонце	143
Ей, коб мене були вчили	147
Курка	155